

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Анотація

У статті розкрито економічну сутність бюджетної політики як інструменту економічного розвитку країни. Визначено основні специфічні риси бюджетних відносин та основні інструменти реалізації бюджетної політики на загальнодержавному та місцевому рівнях. Обґрунтовано необхідність розробки та використання інтегрального показника оцінки реалізації бюджетної політики економічного розвитку. Визначено основні критерії щодо аналізу ефективності реалізації бюджетної політики. Запропоновано заходи для підвищення результативності бюджетної політики в Україні як інструменту економічного розвитку.

Ключові слова: бюджет, бюджетна політика, фінансова політика, бюджетна система, бюджетний процес, економічний розвиток країни.

С.И. Собчук,

Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев

БЮДЖЕТНАЯ ПОЛИТИКА КАК ИНСТРУМЕНТ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

Аннотация

В статье раскрыта экономическая сущность бюджетной политики как инструмента экономического развития страны. Определены основные специфические черты бюджетных отношений. Выделены главные экономические инструменты реализации бюджетной политики на региональном и общегосударственном уровнях. Обусловлена необходимость разработки и использования интегрального показателя оценки реализации бюджетной политики экономического развития. Определены основные критерии по анализу эффективности реализации бюджетной политики. Предложены меры по повышению результативности бюджетной политики в Украине как инструмента экономического развития.

Ключевые слова: бюджет, бюджетная политика, финансовая политика, бюджетная система, бюджетный процесс, экономическое развитие страны.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування економіки України існує потреба в пошуку дієвих механізмів забезпечення розвитку і зростання добробуту країни та її адміністративно-територіальних одиниць. Сучасні процеси соціально-економічного розвитку регіонів України характеризуються наявністю різновекторних тенденцій, до того ж диференціація рівнів розвитку має стійкий характер. У даному контексті бюджетна політика, яка є ключовою складовою державної фінансової політики та визначає масштаби розподілу ВВП, здійснює вплив на структуру заощаджень та динаміку боргових зобов'язань і, як наслідок, є складовою системи державного регулювання, виступає дієвим засобом вирішення

ключових завдань соціально-економічного розвитку. Саме вона повинна стати інструментом реалізації внутрішнього потенціалу зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні основи реалізації бюджетної політики як інструменту економічного розвитку подані в наукових роботах зарубіжних вчених-науковців Дж. Б'юкенена, Дж. М. Кейнса, П. Самуельсона [1], А. Сміта [2], Дж. Стігліца, Дж. Тобіна, А. Лаврова, А. Пігу, С. Фішера, Е. Хансена, Дж. Хікса. Питанням інституційної архітектури бюджетної політики та визначенню основних інструментів реалізації бюджетної політики економічного розвитку присвячені праці вітчизняних вчених О. Барановського, С. Буковинського, О. Василика, І. Запатріної, І. Лук'яненко, Л. Лисяк [3], І. Луніної, І. Лютого, В. Опаріна, Л. Сергієнко [4], В. Федосова [5], І. Чугунова [6], С. Юрія та інших.

Водночас, на сучасному етапі розвитку державних фінансів питання щодо оцінки впливу бюджетної політики як інструменту економічного розвитку на економічну та соціальну ситуацію в країні є відкритим, що зумовлює необхідність подальшого дослідження даної проблематики.

Метою статті є розкриття сутності бюджетної політики як інструменту економічного розвитку країни в умовах економічних перетворень.

Виклад основного матеріалу. Бюджетна політика є однією з головних складових інструментарію державного втручання в економіку. Її завдання щодо створення необхідних економічних, правових та організаційних засад формування і оптимального розподілу фінансових ресурсів між різними ланками бюджету мають бути скоординовані із стратегічними цілями стійкого безінфляційного зростання держави та підвищення життєвого рівня населення, а засоби та інструменти державного управління спрямовані на забезпечення макроекономічної стабільності, встановлення оптимальних структурних пропорцій в економіці, вирішення соціальних проблем, формування сучасних ринкових фінансових інститутів.

Бюджетна політика є вагомим інструментом державного регулювання суспільного розвитку, оскільки у процесі її формування здійснюється розробка основних напрямів використання бюджетних коштів. Тобто у бюджетній політиці відображаються суспільні інтереси, і завдяки їй реалізуються функції і завдання держави, вона формується у ході бюджетного процесу та передбачає визначення цілей і завдань у сфері державних фінансів, розробку механізму наповнення дохідної частини бюджету, вибору напрямів використання бюджетних коштів, управління фінансами у бюджетній сфері, здійснення за допомогою фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів [7, с. 45-46].

Бюджетні відносини характеризуються низкою специфічних рис, серед яких виділяється, по-перше, їх імперативність, обумовлена участю держави,

уюсоболеної відповідними державними організаціями; по-друге, підпорядкованість їх відносно суспільного виробництва матеріальних благ і послуг; по-третє, зв'язок з формуванням і використанням бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного циклу; по-четверте, їх кількісна і якісна визначеність. Враховуючи, що бюджетні відносини відображають лише частину перерозподільчих відносин суспільства, вони можуть лише коригувати відносини виробництва та розподілу.

Сьогодні в Україні склалося сприятливе середовище для реформування та вдосконалення бюджетної політики, метою якої є створення можливостей та забезпечення умов для максимально ефективного використання бюджетних ресурсів відповідно до пріоритетів сталого людського розвитку. Принципи ефективної бюджетної політики у сучасних умовах характеризуються системно-ситуативними положеннями, серед яких: проведення бюджетних реформ на базі наукового обґрунтування та координації дій, підвищення якості прогнозів макроекономічних показників; врахування світового досвіду бюджетного реформування з метою гармонізації, уніфікації та спрощення фінансової системи країни та її інституцій, зростання рівня її прозорості, подолання суперечливості, недостатньої визначеності та подвійності функцій державного управління, спричинених ускладненою системою органів бюджетного процесу; комплексний підхід до реформування бюджетного процесу як на державному і місцевому рівнях, так і на рівні міжбюджетних відносин; підвищення результативності бюджетних витрат за рахунок застосування програмно-цільових засад діяльності, орієнтація бюджетної системи на досягнення конкретних результатів та ін. [8, с. 65].

При виборі напрямів бюджетної політики слід виходити зі стратегічного орієнтира державної політики – створення економічних умов для інноваційного розвитку. Для цього бюджетна політика має перетворити державний бюджет у механізм сприяння інноваційному розвитку та економічному зростанню, раціональної структурної перебудови економіки. Стабілізація та підвищення ефективності національної економіки, спрямування бюджетних коштів на досягнення стратегічних і тактичних цілей та завдань розвитку суспільства можливе завдяки використанню прогресивної бюджетної політики.

Результатом обґрунтованої бюджетної політики є ефективне функціонування бюджетної системи, яка, у свою чергу, повинна забезпечити відповідність між витратами та наявністю відповідних ресурсів; необхідні права і стимули для мобілізації бюджетних надходжень з місцевих бюджетів; виконання органами влади й управління своїх повноважень у законодавчій і виконавчій сферах при виконанні вимоги їх фінансової незалежності; регулювання стану і режиму використання природно-ресурсного й

екологічного потенціалу як основи існування країни і життєзабезпечення її населення; стимулювання ділової активності; здійснення структурних перетворень; підвищення інвестиційної привабливості країни та окремих регіонів [9, с. 68].

Виділення й обґрунтування економічних інструментів механізму бюджетної політики базується на ефективності використання самого бюджетного механізму стосовно тих змін, які пов'язані з динамікою макроекономічної ситуації, тобто застосування тих чи інших економічних інструментів зумовлюється циклічністю економічного розвитку, кон'юктурою ринку, а отже, адаптацією бюджетної політики держави до тенденцій і закономірностей його розвитку. Цей підхід дає змогу виділити такі основні економічні інструменти бюджетної політики: оптимізація структури доходів бюджету; оптимізація структури видатків бюджету; зміна політики міжбюджетних відносин; дефіцит бюджету й державний кредит.

Даний інструментарій згідно з чинним законодавством може щорічно застосовуватися при формуванні й реалізації бюджетного процесу, адаптуючи бюджетну політику до реальної економічної ситуації у країні [10, с. 61]. Таким чином, бюджетну політику можна використовувати як ефективний механізм впливу на макроекономічні процеси загалом, тобто реалізація економічних інструментів бюджетної політики повинна забезпечувати макроекономічний ефект, а з позицій бюджетної стратегії – довгострокову динаміку стабільності соціально-економічного розвитку. Суперечність бюджетної політики, бюджету як фінансового інституту державної влади полягає в тому, що через бюджетний механізм здійснюється перерозподіл ВВП, доходів громадян, а будь-який перерозподіл породжує суперечності між економічними інтересами окремих соціальних груп і територій.

При розробці бюджетної політики влада має базуватися на потребі забезпечення фінансової й соціальної стабільності. Можливість прогнозувати бюджетну політику виступає головним фактором, який характеризує загальну макроекономічну стабільність. Бюджет повинен бути інструментом здійснення структурних реформ, а також підтримки різноманітних позитивних процесів у багатьох сферах й галузях економічної діяльності. Задля комплексного та повного вирішення основних завдань, які лежать перед владою в бюджетній сфері, досить важливим виступає розуміння самого поняття бюджетної політики і змісту її механізму реалізації. Просте ставлення до бюджетної політики може зумовити розробку та прийняття незбалансованих за фінансами та неузгоджених із деякими іншими напрямками діючої фінансової політики рішень, практична реалізація яких не буде здатна представити очікувані від них результати. Саме тому розробка

ефективного механізму раціонального відбору найважливіших напрямків фінансування й дієвих підходів стосовно існуючих пропорцій розподілу грошових коштів між визначеними пріоритетами виступає першочерговим та головним завданням.

Бюджетна політика потребує високопрофесійних знань й умінь стосовно її реалізації, а її результати відображаються на всіх громадянах країни. Таким чином, окрім вибору мети, завдань та пропорцій розподілу наявних ресурсів, виникає потреба в аналізі конкретних показників, за якими було б можливо оцінити практичну реалізацію завдань бюджетної політики. Має бути сформований та практично реалізований інтегральний показник щодо оцінки проведення різноманітних заходів бюджетної політики. Також необхідною умовою виступає процес узгодження й координації бюджетної політики із податковою, грошовою та кредитною політикою, в процесі здійснення якої варто враховувати існування та вплив на її кінцеві показники різноманітних зовнішніх й внутрішніх факторів. Розробка й здійснення бюджетної політики – це динамічний процес, на який значною мірою здійснює вплив стан економічного середовища.

Об'єктивну оцінку бюджетній політиці, як будь-якому явищу, можна дати винятково за умови використання загально визнаних критеріїв та показників. Більшість вітчизняних економістів у різній інтерпретації пропонують застосовувати такі критерії ефективності бюджетної політики: рівень збирання бюджетних доходів загалом і податків зокрема; рівень виконання бюджетних зобов'язань; величину бюджетного дефіциту, його параметри та швидкість зростання державного боргу; обсяги фінансових ресурсів, які відволікаються на обслуговування державного боргу; рівень монетизації бюджетного дефіциту; величину валютних резервів, які використовуються для фінансування бюджетного дефіциту; динаміка ВВП; рівень безробіття; ступінь виконання нормативно-правових актів про бюджет; масштаби емісії урядом грошових сурогатів різних видів; величину бюджетної заборгованості внаслідок наявної несплати податкових зобов'язань; величину відтермінованої заборгованості з оплати праці через відсутність бюджетного фінансування; величину заборгованості з оплати державного замовлення; величину заборгованості бюджетних установ через їх недофінансування; рівень виконання законодавчих і прирівняних до них актів про бюджет [11, с. 283].

Для підвищення результативності бюджетної політики в Україні пропонується посилити використання непрямих важелів бюджетного регулювання, а саме: забезпечення структурної перебудови економіки; створення відповідної матеріальної бази як у державному, так і у приватному секторі економіки; збільшення потенціалу вітчизняного товаровиробника та посилення його конкурентоспроможності; створення адекватної ринкової

економіки та інфраструктури; формування справедливих відносин між бізнесом і найманими працівниками; підвищення стимулюючої ролі оплати праці, а також ефективності державного регулювання економіки; послаблення централізації економічного розвитку й посилення економічного потенціалу регіонів.

Висновки. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни питання щодо розробки науково обґрунтованої концепції бюджетної політики як інструменту економічного розвитку є вагомим завданням держави. Шлях, що пройшла Україна за роки становлення як суверенна держава, та світовий досвід переконують, що побудова демократичної, соціально-правової держави, формування громадянського суспільства неможливі без реалізації потужної та повноцінної бюджетної політики економічного розвитку. Інтеграція України в європейські структури потребує вироблення і запровадження такої науково обґрунтованої моделі бюджетної політики, яка б відповідала загальноновизнаним у світі стандартам. Наразі існує можливість здійснювати необхідні перетворення в усіх напрямках та сферах, адже в Україні створена низка комітетів, дорадчих органів, координаційних рад щодо проведення економічних реформ та реформ державного управління. Всі вони потребують системних наукових досліджень щодо цих питань.

Список використаних джерел:

1. Самуельсон П. Э. Экономика / П. Э. Самуельсон, В. Д. Нордхаус; пер. с англ. – 18-е изд. – М. : Вильямс, 2010. – 1360 с.
2. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов: В 3-х т. / А. Смит; пер. П. А. Бибикина. – СПб.: Тип. И. Глазунова, 1866. – Т.2. – 612 с.
3. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: [монографія] / Л. В. Лисяк ; Акад. фін. упр. – К. : Акад. фін. упр., 2009. – 598 с.
4. Сергієнко Л. Підходи до визначення ефективності бюджетної політики в умовах розвитку інтеграційних зв'язків / Л. Сергієнко // Галицький економічний вісник. – 2013. – №4(43). – С. 145-151.
5. Теорія фінансів / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
6. Чугунов І. Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин / І. Я. Чугунов // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – К.: КНТЕУ, 2011. – № 4. – С. 13-22.
7. Максютя А. Бюджетна складова суспільного розвитку / А. Максютя, І. Чугунов // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – К.: КНТЕУ, 2012. – № 1 (81). – С. 45-54.
8. Бюджетна політика в Україні в умовах ризиків сповільнення економічної динаміки : аналіт. доп. / О. О. Молдован, С. О. Біла, О. В. Шевченко, М. О. Кушнір [та ін.]. – К. : НІСД, 2012. – 80 с.
9. Павелко А. Бюджетна політика економічного розвитку / А. Павелко, І. Чугунов // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – К.: КНТЕУ, 2015. – №2. – С. 64-72.
10. Боголіб Т.М. Інституційна основа бюджетної системи України / Т.М. Боголіб // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая, 2013. – № 2 (44). – С. 57-68.
11. Лисяк Л. В. Система цільових орієнтирів сучасної бюджетної політики / Л. В. Лисяк // Вісник Львів. ун-ту. Серія економічна. – 2008. – Вип. 39 (1). – С. 281-286.

BUDGET POLICY AS INSTRUMENT OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Annotation

In article the economic essence of fiscal policy as instrument for economic development. The main specific features of intergovernmental relations. Highlight key economic instruments of implementation of budget policy at the regional and national levels. The resulting need for the development and use of the integral index assessing the implementation of the budget policy of economic development. The main criteria for analyzing the effectiveness of implementation of fiscal policy. The measures to improve the effectiveness of fiscal policy in Ukraine as a instrument for economic development.

Keywords: budget, budget policy, fiscal policy, budgetary system, budgetary process, economic development.

References:

1. Samuelson, P.E., Nordhaus, V.D. (2010). *Ekonomika* [Economy], 18rd ed. Williams, Moskva, 1360 p. (in Russ).
2. Smit, A. (1866). *Issledovaniya o prirode i prichinakh bogatstva narodov* [Investigations about nature and wealth of the nations]. Printing house I. Glazunova, SPb, Vol. 2, 612 p. (in Russ).
3. Lysyak, L.V. (2009). *Biudzhetna polityka u systemi derzhavnoho rehulivannia sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy* [Fiscal policy in system of state regulation of social and economic development of Ukraine]. Kyiv, 598 p. (in Ukr.).
4. Sergienko, L.A. (2013). Approaches to determine the effectiveness of fiscal policy in the development of integration ties // *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk [Galician Economic Bulletin]*, no. 4 (43), pp. 145-151 (in Ukr.).
5. In V.M.Fedosov, S.I.Yurij (Ed.) (2010). *Teoriia finansiv* [Theory of Finance]. Center of educational literature, Kyiv, 576 p. (in Ukr.).
6. Chugunov, I. (2011). Theoretical basis of budget relations. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu [Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics]*. KNTEU, Kyiv, no. 4, pp. 13-22 (in Ukr.).
7. Maksyuta, A., Chugunov, I. (2012). Budget component of social development. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu [Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics]*. KNTEU, Kyiv, no. 1 (81), pp. 45-54 (in Ukr.).
8. Moldovan, O.O., Bila, S.O., Shevchenko, O.V., Kushnir, M.O. et al. (2012). *Biudzhetna polityka v Ukraini v umovakh ryzykiv spovil'нення ekonomichnoi dynamiky* [Fiscal policy in Ukraine in terms of risk slowing economic dynamics]. NISS, Kyiv, 80 p. (in Ukr.).
9. Pavelko, A., Chugunov, I. (2015). Budget policy economic development. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu [Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics]*. KNTEU, Kyiv, no. 2, pp. 64-72 (in Ukr.).
10. Boholib, T.N. (2013). The institutional basis of the budget system of Ukraine. *Nauchnye trudy DonNTU. Serija: jekonomicheskaja [Proceedings of DonNTU. Series: Economic]*, no. 2 (44), pp. 57-68 (in Ukr.).
11. Lysyak, L.V. (2008). System targets a modern fiscal policy. *Visnyk L'viv. un-tu. Serija ekonomichna [Bulletin of Lviv. Univ. Economic Series]*, vol. 39 (1), pp. 281-286 (in Ukr.).

